

Nieuws van het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt



Mooie cadeaus van het CHC

Iedere maand informeert het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt u op deze pagina over regionale geschiedenis en erfgoed. Maar u kunt ons werk ook cadeau doen. Misschien geeft de corona-crisis u dit jaar extra redenen om een familielid, vriend of kennis rond de feestdagen te verrassen? Op onze website vindt u al onze publicaties met daarbij vermeld of en waar deze verkrijgbaar zijn. Vanuit het CHC kunnen wij voor u de ge-

wenste publicaties ook opsturen naar degene die u wilt verrassen. Zo maakt u ook ons blij!

Wat denkt u van onze dvd In de voetsporen van Ol Graitje of een CD met de klanken van de Groninger carillons? Ook verschillende titels van de Oldambtster Historische Reeks zijn nog verkrijgbaar, waaronder Luisteren naar het land over het werk van D.S. Hovinga. Kijk voor de bestelwijze op chcoldambt.nl, of

neem telefonisch contact op met telefoonnummer 06-12 46 18 49 (op woensdag en donderdag) of stuur een e-mail naar info@chcoldambt.nl. Doe het wel tijdig, want na 17 december houden wij Kerstvakantie.

Wij wensen u alvast warme decemberdagen met uw dierbaren!

Inge Dekker,
directeur Cultuurhistorisch Centrum Oldambt

WegWijs in Oldambt: Een goede buur ... in Bad Nieuweschans

In Bad Nieuweschans zijn, in een uitbreidingswijk uit de jaren zestig, straten te vinden die zijn vernoemd naar Ernst Casimir, Christiaan Eberhard en Charlotte. Stammen die namen ook uit die tijd of uit een verder verleden? Wie waren dat eigenlijk en hadden ze iets met elkaar te maken?

Er is een tijd geweest dat de Dollard zich uitstrekte tot aan Winschoten en Blijham en grote stukken grond van Bellingwolde, Ost Friesland en Reiderland overspoelde. Stukken land die iets hoger lagen en een bodem van keileem, klei of zand hadden, bleven behouden. Op de plek van het huidige Bad Nieuweschans lag zo'n kleistreek: de Lange Akkeren, waarop boeren hun vee lieten grazen.

Ernst Casimir, graaf van Nassau-Dietz

In 1605 werd er vanuit de Boneschans een dijk aangelegd tot aan het Duitse Bunde. De nieuwe polder, Bunderneuland, vergrootte het grensgebied aanmerkelijk. Het was in de tijd van de opstand van de Nederlanden tegen de Spaanse overheersers, de Tachtigjarige Oorlog. In 1618 kwam daar over de grens in Duitsland de Dertigjarige Oorlog nog bij: een woelige, onveilige tijd dus, waarin grenzen geen garantie boden.

Als gevolg van verdere inpolderingen kwamen de Oudeschans en de Boneschans voor een goede landsverdediging te ver van zee te liggen. Ernst Casimir, graaf van Nassau-Dietz en stadhouder van Groningen Stad & Lande en Friesland, nam daarom het initiatief tot de aanleg van een nieuwe schans. De Nieuwe- of Langakkerschans werd in 1628 aangelegd op de Lange Akkeren ter bescherming van de overgang van de Duits-Nederlandse grensvenen. De schans werd aangelegd in de noordwesthoek van het Bunderneuland en dus op Oostfries gebied.

Christine Charlotte

Direct tegen Bad Nieuweschans en de Nederlandse landsgrens liggen in Duitsland de Charlottenpolder en de Süder-Eberhardspolder. Hoe komen hun namen nu als straatnaam aan de Nederlandse zijde?

In het huis Cirksena, graven van Ost Friesland, wordt in 1665 prins Christian Eberhard geboren, 4 maanden na zijn vaders dood. De moeder van de jonge vorst, Christine Charlotte, wordt regentes. Zij is charmant, intelligent en doortastend. Tijdens haar regenteschap tot 1690 komt de Charlottenpolder tot stand (1682), tijdens Christian Eberhards regeerperiode de Süder-Eberhardspolder (1706).

De ruimdenkende Charlotte laat haar zoon vanaf zijn zevende jaar reizen en opleidingen volgen in het buitenland, waaronder de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De ziekelijke Chris-



Ernst Casimir, graaf van Nassau-Dietz (Wybrand de Geest 1630/'35, collectie Rijksmuseum)

tian Eberhard staat bekend als een voorzichtige en tolerante vorst, die voor geloofsvrijheid staat. Hij zou "ostfriesisch sparsam, nicht dickköpfig" zijn en liever toegeven dan strijden, wat hem de bijnaam 'de Vreedzame' oplevert. Hij wil als een huisvader voor zijn onderdanen zijn en wordt dan ook bij een bezoek aan Emden door de inwoners, waaronder veel geloofsvluchtelingen, hartelijk ontvangen. De Duitse evangelische geestelijke en publicist Heinrich Reimers (1879-1942) noemde hem wel "Das Sonnenkind des Hauses Cirksena".

Kun je je betere burens wens dan Christian Eberhard en zijn moeder Christine Charlotte? Niet vreemd dat er bij deze straten een Noaberpad naar de grens voert! Immers: een goede buur is beter dan een verre vriend.



Charlottenstraat in 1973 © M.A. Douma, Gron. Archieven

Luisteren naar het land

Het mystieke verlangen van de Groninger dichter D.S. Hovinga



Oldambt Historische Reeks 5

Cover van de cd Luisteren naar het land

In Memoriam: Tjakkie Stek

Woensdagavond 7 oktober hoorden wij van het overlijden van mevrouw Tjakkie Stek. Dit nieuws raakte ons diep. Wij maakten haar onder meer mee tijdens het interview met Hanneke Jagersma in 2017 en ook bij de opening van de tentoonstelling over de in de oorlog omgekomen communisten in de bibliotheek in Finsterwolde. Zij was de vrouw van overtuigd communist Koert Stek. In de periode 1953-1998 was hij lange tijd actief als lid van de gemeenteraad van Beerta en later Reiderland. Ook was hij enige tijd wethouder en maakte hij deel uit van Gedeputeerde Staten van Groningen (1970-78).

Eerder dit jaar heb ik mevrouw Stek nog ontmoet. Op een woensdagavond in mei fietste ik langs de winkel in Beerta en zag hoe ze haar scootmobiel beklom. Ik sprak haar aan en vertelde dat het CHC aandacht wil gaan besteden aan de communisten in de streek. Heel kras vroeg ze mij: „Denk'n je dat ze 't weert binn'n, de communisten?“. Ik antwoordde bevestigend, en zij zei dat ze altijd wilde helpen datgene waar haar man voor had gestaan, onder de aandacht te brengen. Ze vond dat ik maar eens langs moest komen in de

Bouwteheerd, waar ze woonde. Maandag 8 juni was ik dan om twee uur aan haar deur. Ik vroeg me nog af of ik wel op bezoek kon komen in verband met corona. Maar, zei ze, als ik maar aan de andere kant van de kamer ging zitten, dan moest het goed komen.

In een uur vertelde ze over de luchtwegproblemen van haar man Koert, en hoe die hem parten speelden. Dat ze haar twee dochters van het begin af aan deelgenoot maakten in hun politieke leven en ze meenamen naar Buchenwald. Het kamp

waar grootvader Luppo Stek, die als communist in de oorlog gearresteerd werd omdat hij in de illegaliteit zat, omkwam. Hoe haar dochters, nu volwassen, inmiddels háár meenamen naar Buchenwald, als ze daar behoefte aan had. Over hoe er altijd mensen in huis waren, en dat er zelfs bij nacht en ontij lui met Koert kwamen praten. Maar ook dat de meesten niet lid wilden worden van de CPN, maar zeiden: "Moar wie kennen joe toch, dat is genoeg." Over haar eigen werk in huis, en dat ze zich nooit met het werk van Koert bezig hield. Alleen 'onder elkaar'

spraken ze over politiek, met andere communisten, zoals Albert Schweertman en Hans Heres, en hun vrouwen.

Ook nog vertelde ze, al mijmerend over kinderen van nu, hoe ze tegen haar ouders beslist niet brutaal mocht zijn, want dat werd meteen afgestraft. Een uur was ze aan het woord, en ik raakte onder de indruk van de degelijkheid waarmee ze haar leven geleid heeft en hoe verantwoordelijk ze waren. Ik liep naar huis met het gevoel een bijzonder iemand gesproken te hebben, die achter de schermen veel zal hebben betekend voor de mensen in onze streek. Het bewijs dat vrouwen ook in het verleden een grote rol speelden, al is die vaak onzichtbaar gebleven.

JAN DIK
medewerker CHC Oldambt



Tjakkie Stek

© TRIJNTJE TIMMER

Open het Stadsbestuur

Samen met de Groninger Archieven duiken we in de Oldambtster geschiedenis. Dat is niet voor niets. Het stadsbestuur maakte eeuwenlang de dienst uit in het Oldambt. Deze keer het openbaar vervoer van vroeger: de trekschuit. Spoorwerk in de archieven leidt soms tot verrassende vondsten en verhalen. Helpt u ons mee dit onbekende verleden te ontsluiten? Alle informatie over het publieksproject 'Open het Stadsbestuur' kunt u vinden op: www.groningerarchieven.nl (> Publiek > Maak Geschiedenis).

Gr
MAAK
GESCHIEDENIS

Gr
A
GRONINGER
ARCHIEVEN

'Tot meerders gemack van den reijsenden Man'

PETER RIEM

Beperkingen aan wat we aan bagage mee mogen nemen in het vliegtuig of op de veerboot, kennen we. Dat onze Oldambtster-voorouders driehonderd jaar geleden op de trekschuit van Groningen naar Winschoten hier ook al mee te maken hadden, zal velen minder bekend in de oren klinken. En waar regels zijn, worden grenzen opgezocht en overschreden, zeker als er geld in het spel is....

Ons verhaal begint in het Raaden Wijnhuis, het toenmalige stadhuis op de Grote Markt in Stad, waar Burgemeesters en Raad op maandag 10 november 1711 een voorval bespraken dat tijdens het weekend had plaatsgevonden. We lezen dat: 'eergisteravond de schippers van Winschot van Groningen haar trekschuit so seer met haver en booter hadden geladen, dat de passagiers nog binnen nog buiten plaatse konden vinden, strijdig tegens de ordonnantien'. Besloten wordt de schippers te bestraffen ('condemneren') met een boete ('breuke') van: 'twee pond groot, boven 't geene van die vrachten hebben genooten, te betalen an 't borger weeshuis, en sullen niet mogen varen, bevoens hier quitantie van sal sijn gepasseerd'.

Vaarverbod

Dit fragment (uit het resolutieboek, 1711-1714, GrA, toegang 1605, inventarisnummer 28; gescand en doorzoekbaar via www.groningerarchieven.nl) vertelt ons dus over een incident aan boord van de trekschuit naar Winschoten. Klaarblijkelijk was de schuit zo volgestouwd met goederen als haver en boter, dat er geen plek meer over was voor de passagiers. In de wetenschap dat novemberavond erg guur kunnen zijn en het zaterdagavond de laatste boot zal zijn geweest, was dit voor de verbijsterde achterblijvers ongetwijfeld een erg onaangename verrassing. En ook zeer tegen de regels! De straf was dan ook niet mals. Weliswaar was de geldboete van twee Hollandse

ponden, zeg maar 20 euro nu, nog te doen, maar daar kwam de geldopbrengst uit de verkoop van de goederen in kwestie nog eens bovenop. Dit alles te betalen aan het Rode- of Burgerweeshuis (achter de voormalige V&D), destijds een bekend 'goed doel'. Tot het moment waarop alles was voldaan gold een vaarverbod voor de schipper. Dit was een flinke stok achter de deur. Maar zelfs bij een vlotte afhandeling, zal er sprake zijn geweest van gemiste inkomsten. Al met al een flinke aderlating.

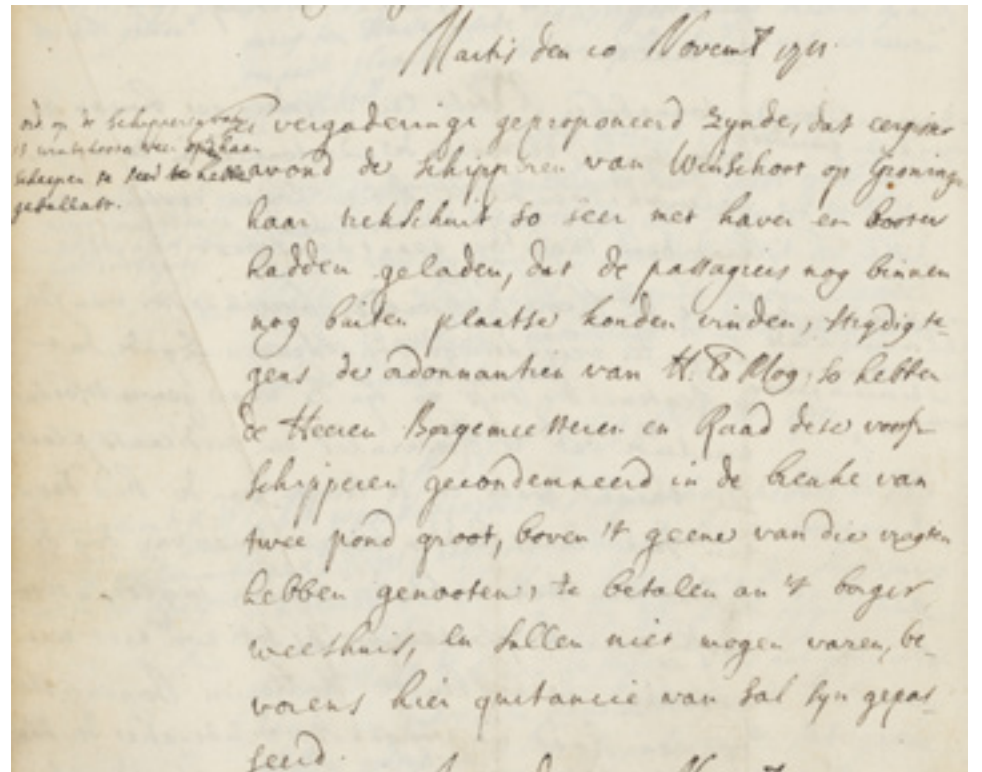
Nait smoken!

De trekschuit van Groningen op Winschoten zien we op de afgebeelde prent (GrA, 817-10284). Deze is gemaakt naar voorbeeld van een in waterverf geschilderd behangfragment dat Otto Kuyck tussen 1775 en 1825 maakte in een huis in de Boteringestraat. Het toont ons het Winschoterdiep, ter hoogte van het Huis Vredenburg te Hoogezand. Naast het scheepsjagertje dat de schuit (hier als een soort sloep afgebeeld) met z'n paard vanaf de trekweg voorttrekt, zien we ook een passagier, lurkend aan z'n Goudse pijp. Hoewel al in 1654 een verbod gold voor het onderdeks 'tabaksmooken' kwamen ook ten aanzien van deze regel overtredingen nogal eens voor. En die regel was er niet voor niets want vooral bij slecht weer, met een afgesloten ruim, leidde de beroerde atmosfeer in een volle schuit met vaak wel twintig, opeengepakte passagiers al gauw tot irritaties. De opbouw ('tent') van de trekschuiten uit die tijd bood verder alleen plaats voor handbagage, dat wil zeggen: 'kleyne packjes den reysenden man niet bellettende, ofte ongelegenheydt causerende'. Het meegebrachte mocht de overige passagiers dus in geen geval tot last zijn. En natuurlijk mochten ook geen beesten als varkens en kippen mee. Zelfs eieren behoorden tot de verboden goederen. Braken ze, dan zat je al gauw urenlang – de gemiddelde snelheid was zo om en nabij de 7 km per uur – in de stank of, erger, onder de eierstruif.



Dorpsschuit

Grotere (en dus ook dierlijke) goederen moesten mee met aparte schuiten voor vrachtvervoer. Veel dorpen hadden dan ook zo'n 'dorpsschuit' of 'marktboot'. Die laatste voer op marktdagen (dinsdag en vrijdag) met goederen voor de verkoop naar de stad en met de onverkochte en ingekochte goederen als retourvracht terug. Ondanks deze strikte scheiding in het vervoer van personen en goederen, hadden veel schippers maling aan deze bepalingen. Zo kwam het steeds vaker voor dat dorpsschepen ook mensen meenam en, zoals in ons tekstfragment, dat trekschuiten vracht vervoerden. Met dit soort profijtelijke beunhazerij beconcurrerden deze vrije jongens van de vaart niet alleen elkaar, maar werden ook de provincie (tol- en bruggelden) en de stad waarvoor men voer (accijnzen, rechten en eventueel pachtgeld voor het schip) financieel benadeeld. Drie eeuwen geleden gaf de praktijk van het 'openbaar vervoer' dus reden genoeg om streng te handhaven!



Fragment uit het resolutieboek 1711-1714

Doet u mee met het Cultuurhistorisch Centrum Oldambt?

Ontdekken, vertellen en inspireren vanuit verleden en erfgoed van het Oldambt. Dat doet Cultuurhistorisch Centrum Oldambt graag samen met ú!

Doet u mee? Steun ons werk en word vrijwilliger of donateur! Of abonneer u op onze gratis digitale nieuwsbrief via de website: chcoldambt.nl

Cultuurhistorisch Centrum Oldambt. Bezoekadres: Esbörgstraat 1, Scheemda, Postadres: Brugstraat 2, 9679 BR Scheemda. Telefoon 06 12 46 18 49 (op woensdagen en donderdagen). E-mail: info@chcoldambt.nl



Ontdek de Groninger geschiedenis bij de Groninger Archieven

De Groninger Archieven is het Regionaal Historisch Centrum voor de provincie Groningen en de gemeente Groningen. Zij beheren archieven en collecties van de elfde tot en met de eenentwintigste eeuw.

Wilt u nog meer ontdekken en lezen over de rijke historie van Groningen?

Op de website is nog heel veel meer interessants te vinden: www.groningerarchieven.nl